

УДК 378.147

А.В. Подозьорова,
викладач, Херсонський
політехнічний коледж
Одеського національного
політехнічного університету.
e-mail:
inkerman2010@mail.ru

МАЛОВІДОМІ ІСТОРИЧНІ СТОРІНКИ МОЄЇ «МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ» (Історичний шлях села Роздольне Каланчацького району Херсонської області)

А.В. Подозьорова. Маловідомі історичні сторінки моєї «Малої батьківщини». У статті описуються результати дослідження історії сучасного села Роздольне, що знаходиться в Херсонській області Каланчацького району на березі затоки Чорного моря. Розглядаються економічний та культурний побут селян Півдня України у період із другої половини XIX до другої половини XX століть.

A.V. Podozorova. Little known historical page top of my "homeland." This paper describes the results of research into the history of the modern village Rozdolne, located in the Kherson region Kalanchak area on the coast of the Black Sea. The economic and cultural life of the peasants of the South Ukraine during the second half of XIX century until the second half of XX century is described in the article.

«Пізнай себе, свій рід, свій народ, свою землю,
- і ти побачиш свій шлях у майбутнє...»

Григорій Сковорода

Вступ. Сьогодні перед вищою школою стоїть актуальна і складна проблема – давати не тільки професійну освіту молоді, але й виховувати творчу, суспільно активну, політично грамотну, працьовиту, компетентну особистість - громадянина великої і незалежної держави.

Як велика ріка починається з малого струмочка, так і виховання особистості починається з малого – пізнання рідної батьківщини, стежини, що веде до школи, вулиці, на якій живеш, історії свого роду, його традицій, витоків, культури.

Я часто задаю собі питання: «хто ми і який наш родовід?», «в чому полягає значення і суть звичаїв, вірування, філософії мислення наших предків?», «чому саме так називається джерело на краю села, вулиця, якою прямуємо щодня?» і, врешті, «чому саме таке прізвище носить моя родина?».

Моя Мала Батьківщина має багату культурно-історичну спадщину, прекрасну природу та пам'ятки культури, про які не знає сучасне молоде покоління - це наша невідома історія, яку ми з роками, на жаль, втрачаємо.

Метою нашого дослідження є історичний шлях сучасного села Роздольне Каланчацького району Херсонської області, а колись Дофіно – маленької економії Софії Богданівни Фальц-Фейн, у період із другої половини XIX до другої половини XX століть.

Матеріал і результати дослідження. Село Роздольне розташоване у мальовничому куточку Херсонщини, на березі Джарилгацької затоки Чорного моря, яка знаходиться між чорноморським узбережжям Херсонської області і островом Джарилгач на півдні України (Рисунок 1, а).

а)

б)

Рис 1. Краєвиди села Роздольне

Безкраї простори цілинного степу з ковилою, тюльпанами Шренка, скіфськими тюльпанами зачаровували взір і, в подальшому, за часів радянської влади, дали назву майбутньому радгоспу-заводу імені Паризької комуни¹ – село Роздольне (Рисунок 1, б).

На материковому березі абразивні глинисті береги чергуються з низькими піщаними косами, південні береги — низькі, піщані, [1] а морське повітря насичене йодисто-бромистими сполуками - це край, рівного якому за лікувальними властивостями немає в усій Європі [2].

Вигідне географічне розташування земель у найбільш сухій частині Причорноморської низовини з родючими ґрунтами: чорноземами та солончаками, степовим різнотрав'ям, помірно континентальним кліматом, зумовили заснування у 1850 році на цій території невеличкої економії Дух-Фіней² та її подальший розвиток.

¹ - назва дана з нагоди ювілею 50-річчя з дня повстання Паризьких комунарів у Франції.

² - має ще назви Досій, Дусіней, Дофінівка, Дофіно; тепер село Роздольне (радгосп-завод імені Паризької Комуни за часів колишнього СРСР).

Фрідріх Фейн у серпні 1856 році за 525 тисяч карбованців сріблом викупив землі Ангальт-Кетенського, включаючи Асканію-Нову, Преображенку та економію Дофіно, що в перекладі з французької означає «Перлина» [4].

Особливо вона розквітла після того, коли при розподілі спадщини Дофіно дісталось С.Б. Фальц-Фейн. Софія Богданівна хотіла цей куточок зробити перлиною степу, щось подібне до Асканія-Нова; було розпочато будівництво житла та побутових будівель, озеленення та насадження дерев.

Згідно свідчень старожил С.Б. Фальц-Фейн постійно в маєтку не проживала і керував за її відсутності економією Герберт Фейн [4].

Сюди щорічно наймали сезонних робітників, здебільшого це були селяни з північних областей України, зокрема із Полтавщини.

Пригадує Євдокія Опанасівна Хмара, яку доля закинула на острів Сахалін, про свою стареньку матір. «Навесні 1895 року моя мама, родом з Полтавщини, сімнадцятирічною дівчиною з бідної селянської родини, рано втрапивши батька, поїхала на заробітки «у срок» в далеку Таврію. З гуртом хлопців та дівчат на човнах Дніпром спустилися вони до Каховки, а потім пішли курними шляхами хто куди - до Асканії - Нової, Преображенки, Хорлів, Дофіно за переказами односельців, котрі бували на заробітках в різних місцях. Особливо сподобалося їм в однієї багатой поміщиці - німкені Софії Фальц-Фейн. Ходили чутки, що праця там добре оплачується, що найманих добре і безкоштовно годують й умови були кращі, ніж деінде».

Наймали в економію Дофіно на сезон і селян із ближнього Каланчака, але праця найманців була важкою.

Як розповідала Зінченко Марія Яківна, пенсіонерка, що мешкала в с. Роздольне по вул. Комсомольській: «Моя мати Ридченко Марія Хомівна працювала в Хорлах у маєтку Софії Богданівни Фальц-Фейн на господарському подвір'ї. Робота була нелегка, бо вона цілий світовий день дерла пір'я.

Марія Хомівна розповідала, що у поміщиці працювала нянею її землячка з Полтавщини Безугла Фромина Федорівна.

Коли в економії Дофіно побудували маєток поміщиці, Ридченко М.Х. та Безугла Ф.Ф. переїхали туди з Хорлів. Марія Хомівна незадовго до цього вийшла заміж. Її чоловік був пастухом, випасав влітку коней, верблюдів та дивився за молодняком. Майже цілодобово перебував на роботі, яка була дуже клопітною. А вона згодом працювала в пекарні і випікала хліб для працівників.

Безугла Фросина Федорівна продовжувала працювати нянею, дивилася за дітьми поміщиці, коли та приїздила в економію Дофіно».

Записано зі слів свідка 29 квітня 1995 року.

Економічно Дофіно було сильним господарством. Як пригадує Пшенишна Людмила Олександрівна, що працювала у тваринництві радгоспу-технікуму УкрНДС рису і мешкає в с. Антонівка Скадовського району

Херсонської області: «Ще молодим спеціалістом, мій дядько, Плюйко Олексій Євlampійович, найнявся в економію Дофіно садоводом. Він багато розповідав про високу культуру землеробства в садах. Насадження оброблялися вручну, але сад давав високі врожаї.

В економії мій дядько, на невеличкому клаптику землі, вирощував саджанці для місцевого саду. У наш час він працював у селі Роздольне агрономом – питомниководом. Тут і помер»

Записано зі слів свідка 11 червня 1995 року.

У 1898 р. було закладено сад з подальшою його підсадкою до 1911 р. Він займав 31 десятину³ зрошуваної землі. На території саду було 8 артезіанських свердловин, вода з яких подавалась пристосуванням «Норія»⁴. Посадки саду складались із англійських та французьких сортів груші, яблуні, сливи, абрикосу, персика, черешні, кизилу. Сад родив рясно, фрукти коштували дешевше сіна, а велика пасіка забезпечувала запилення в садах і додатково приносила мед у господарство.

Також в економії були побудовані консервна⁵ і кондитерська фабрики, молочарня, споруджено добротні тваринницькі і складські приміщення, цегельня⁶, у підвалі центрального маєтку були численні сховища продуктів, заморських вин і фруктів.

Своїх наймитів поміщиця відпускала у сусіднє село Каланчак до церкви на великі православні свята Різдва, Пасхи та інші [4]. Цей факт підтверджує жителька села Каланчак Будько Ольга Гаврилівна, що мешкає по вулиці Шевченка в районі бувшої церкви. В їхній сім'ї зупинялась дальня родичка з Дофіно – Безугла Фросина Федорівна, коли приходила на свято до церкви.

Також в економії було збудоване приміщення, де молодь збиралась на вечорниці. У цій будівлі діяв клуб села Роздольне до 1965 року.

Також в економії була своя лазня з парилкою, в якій вода нагрівалась дровами у великому котлі, потім черпаком наливалась в дерев'яні коритця. Добре прогріту металеву брилу поливали холодною водою, напускаючи таким чином пару. Приміщення лазні функціонувало до 1996 року, лише було підведено душі і прибрано котел з парилкою.

Економія Дофіно була добре озеленена. Від центрального маєтку, в якому зупинялась поміщиця, до самого берега моря була прокладена доріжка з цегляними бордюрами, всипана піском і обсаджена по обидві сторони бузком. Навколо будинку Софії Богданівни було висаджено кущі персидського та іншого сортів бузку, який зберігся разом з маєтком до нашого часу.

³ - 34 гектари.

⁴ - пристосування, яке приводилось у рух за допомогою верблюдів.

⁵ - після подій 1905 року, була відновлена при радянській владі у 1924 р.

⁶ - у часи радянської влади при розборі старих будівель жителі села Роздольне підбирали кожен кусок цегли для печей, бо вона була високої якості.

Але, найбільшим дивом був парк⁷ з його чудодійними алеями з вічнозеленої туї та бузку, благородних в'язів, клену, ясеня, гледичії, сосни, посадки кизилу⁸ та грецького горіха⁹, заростей шипшини, шовковиці, чорної бузини. По парку вільно ходили фазани, в центрі якого був невеликий ставок з острівцем посередині, обсаджений ясенями. Зрошувався парк від артезіанських свердловин і дійсно був зеленим оазисом серед степу. Він і сьогодні нам нагадує про ті часи, а столітні тополі радують взір своєю стрункістю.

Всього під сквери і парк було відведено 47 десятин, а під садибу – 10 десятин землі.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції 1917 року сім'ю Фальц-Фейнів визнали ворогами народу і економія Дофіно була передана радянській владі, а завідувачим лишився колишній керуючий Герберт Фейн.

Йшла громадянська війна. У грудні 1920 року на території економії Дофіно був заснований радгосп-завод імені Паризької Комуни. Першим директором радгоспу був латиш Смуґс (дані про ім'я та по-батькові не збереглися). У 1921 році тут були створені перші партійні осередки [5].

Після визволення території Таврії від військ Врангеля почалась націоналізація колишніх поміщицьких земель і організація радгоспів¹⁰. Згідно архівних даних: за планом радгоспу ім. Паризької Комуни була відведена площа в 3015 десятин землі.

У 1924 році, коли директором радгоспу був Краснодубський Василь Устинович, до нього була приєднана колишня економія Преображенка¹¹.

У радгоспі була відновлена робота томатної фабрики¹² з новим устаткуванням, яка виготовляла жерстяну тару для виробництва томату. з 1926 року розширена галузь вівчарства: завезено 4000 голів овець, організовано бринзоваріння.

⁷ - в 60-ті роки ХХ століття парк взято під охорону держави як пам'ятник паркової культури, але у наші дні по-варварському винищується.

⁸ - одне дерево кизилу росте у даний час на території колишнього піонерського табору «Дружба».

⁹ - частково знищені в період німецької окупації, а останні загинули за часів радянської влади без зрошення.

¹⁰ - культурно-показові господарства, які демонструвати селянам перевагу соціалістичного виробництва на основі досягнень науки і техніки.

¹¹ - нині село Червоний Чабан.

¹² - у 1927 р. під керівництвом Побережного М.П. була розширена матеріальна база фабрики, здійснені додаткові посіви томатів.

Восени 1931 року за рішенням Наркомзема УРСР у селі Роздольне було підготовлено вручну ґрунт для закладки саду на площі 53 га, а також 10 га - під плодорозсадник¹³. Паралельно із закладкою саду насаджувались і майбутні захисні смуги від південних засушливих вітрів. Для зрошення садів у 1930-1935 роках було додатково пробито 10 артезіанських свердловин глибиною 70-90 метрів [5].

У 1935 році, коли почали плодоносити сади і виноградники, радгосп виїшов у передові господарства Української радянської республіки. Протягом наступних п'яти років село Роздольне мало гарні показники і тримало перехідний прапор «Укрсадвінтресту». Плоди наших садів того періоду дегустаційною комісією отримали високу оцінку і займали II місце у Радянському Союзі.

У 1940 році 18 спеціалістів та робітників радгоспу були учасниками Всесоюзної виставки у Москві: агроном Куценко та садовод Рачек Я.Ф. нагороджені медалями, а агроном Міщенко та робітниця Норик О. нагороджені дипломами.

У 1941 році радгосп був також затверджений для участі у Всесоюзній виставці, але в результаті віроломного нападу фашистської Німеччини на СРСР почалась Велика Вітчизняна війна. Із селища на захист Вітчизни пішло 56 жителів, 43 із них загинули у боях на фронтах [3]. 22 учасники війни нагороджені орденами і медалями СРСР.

У роки війни на території села була встановлена німецька воєнна комендатура. За роки окупації майже все господарство було зруйновано.

У ті часи діяла підпільна група під керівництвом Андрєвої Євдокії Іванівни. Вони займались збором коштів та допомогою багатодітним родинам фронтовиків, роз'яснювали населенню становище на фронтах.

Звільнено радгосп частинами Радянської Армії 3 листопада 1943 року. Згідно річного звіту від 01.01.1947 р. комісія зробила підрахунки збитків, принесених господарству війною, які виразились у 2,760 тис. карбованців (згідно старих масштабів цін).

У 1957 році у селі споруджено монумент радянським воїнам-визволителям (Рисунок 2), а на честь 20-річчя з дня Перемоги над фашизмом у 1965 р. споруджено обеліск Слави на честь загиблих воїнів-односельчан.

Рис. 2

У перші післявоєнні роки село потроху почало відновлюватися. Перші врожаї плодів гарної якості радгосп отримав лише у 1958 р. З цього часу почалась закладка нових садів на великих площах. Із року в рік росла майстерність спеціалістів садівництва: були застосовані нові методи обрізки та формування крони плодових насаджень, індивідуальний підхід до кожного дерева, вивчення біології вирощуваних сортів.

Також новою галуззю сільського господарства у селі стає виноградарство. У 1954 р. під виноградники було відведено лише 14 га, а у 1964 р. – 360 га, із них 240 га плодоносили. Із технічних сортів найкращим у кліматичних умовах південної України був сорт Ркацителі.

У радгоспі до кінця ХХ століття діяли винзавод, який переробляв 3 тис. тон винограду і 2 тис. тон плодів за сезон, цех з переробки зеленої маси та виготовлення вітамінного борошна, холодильник, розрахований на зберігання 500 тон плодів і винограду [5].

Крім того, у селі вирощували велику рогату скотину, свиней, кормові культури, зерно.

З роками підвищувався культурно-життєвий рівень жителів села. На території радгоспу діяла неповна середня школа. Її випускниками у довоєнний час були Кривозуб Ф., Деркач О., Мельник Ф., які закінчивши Херсонський машинобудівний технікум, стали офіцерами Радянської Армії. У 1955 році у школі налічувалося 53 учня, у 1965 році – 171 учень, у 1980-ті роки навчалося біля 310 учнів [5].

У 1962 р. село було електрифіковано від Каховської ГЕС.

Висновки. Ми сподіваємося, що матеріали нашого дослідження допоможуть відтворити і зберегти історію Каланчацького примор'я, що є часткою історичного минулого Херсонської області. Передаючи ці знання своїм дітям, ми сприятимемо збагаченню їх особистостей, що гордяться своєю Батьківщиною і безмежно цінують землю, на якій народилися і живуть.

Література

1. Джарилгацька затока //Електронний ресурс - [Режим доступу]: [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Джарилгацька затока](http://uk.wikipedia.org/wiki/Джарилгацька_затока)
2. Джарилгацька затока //Електронний ресурс - [Режим доступу]: http://gazeta.dt.ua/ENVIRONMENT/dzharilgatska_zatoka_more,_ostrovi_y_aborigeni.html
3. Книга безсмертя села Роздольне Каланчацького району Херсонської області.
4. Пестушко А.В. Дофіно – економія С.Б. Фальц-Фейн: науково-дослідницька робота історико-краєзнавчої секції Херсонської МАН. – 1995. – 24 с.
5. Пестушко Л.В. Історія села Роздольне: рукопис, - 1988. – 30 с.